

Sažetak

Podsjetivši na to da je izraz »Božja riječ« čest u religioznome, a napose u kršćanskom govoru, autor opisuje na koji je način taj izraz prisutan u drevnome židovstvu. Tu se otkriva kako taj izraz ukazuje na izvor, tj. božanstvenost poruke, kao i na vrstu poruke. U Starom zavjetu taj se izraz rabi i kako bi se iskazala Božja spasiteljska djelatnost. U Novom zavjetu potvrđuje se starozavjetna predaja. Novi zavjet potvrđuje kako je Isus zapravo Božja Riječ. Kad je riječ o prvotnome i o današnjem kršćanstvu, valja se podsjetiti kako su glavni putevi širenja Božje riječi ujedno i putevi širenja Svetoga pisma. Bog govori i danas. Kršćani taj njegov govor otkrivaju u svakodnevnom životu, u liturgiji i u riječima crkvenoga učiteljstva.

Ključne riječ: Božja riječ, pisana Božja riječ, kršćanski govor i Božja riječ, stvarateljska Božja riječ

Izričaj »Božja riječ« čest je u religioznom govoru općenito, a napose u kršćanskom govoru. Nastojat ćemo razumjeti njegovo značenje u kršćanskom području, proučivši zatim razna gledišta polazeći od židovske tradicije sadržane u Starom zavjetu.

1. BOG GOVORI: AUTENTIČNE RIJEČI?

Židovsko-kršćanska predaja tisućama puta potvrđuje uvjerenje da je Bog više puta govorio ljudima. Bog je izišao iz svoje vječne šutnje i uspostavio komunikaciju pomoću »riječi«. Kako? O najprvotnijim idejama ne znamo mnogo te postoji prostor za prilično različite hipoteze. Vrlo je vjerojatno da se počeci božanske komunikacije nalaze u pojavama koje su slične onima drugih religioznih uvjerenja: određena proročanstva, određena više ili manje mi-

stična iskustva itd. Neki pojedinci zamjećuju »riječi« koje nisu ljudske i koje se pojavljuju kao riječi božanskoga podrijetla: Božja poruka, njegov odgovor, njegova zapovijed, njegova objava itd. Već u toj fazi valja uočiti kako izričaj »Božja riječ« sadrži dva elementa koja valja vrlo jasno razlikovati: a) »Božja« označava božanstvenost poruke, njezin izvor; b) »riječ« označava vrstu poruke, njezin modalitet.

Dok prvi element valja pripisati specifičnosti religioznog uvjerenja, dakle vjeri, drugi se može različito tumačiti, barem u dva smjera: 1) upotrebljavajući izričaj »riječ« naslovnici poruke žele reći kako su uistinu uočili jasno oblikovani glasovni zvuk, identičan onome koji protječe u me-

* Naslov izvornika: »Parola di Dio«, u: *Dizionario di pastorale giovanile*, Elle Di Ci, Leumann (To) 1991, str. 645-653.

đusobnoj komunikaciji; 2) ili ti prvi naslovnici uspostavljaju neku analogiju, tj. tvrde da je poruka primljena *kao da je bila* izražena pomoću riječi; u tom slučaju oni se više ne zalažu da opišu konkretan način komuniciranja, ili možda i ne znaju o tome reći nešto više. U svakom slučaju, oni upotrebljavaju najbližu ljudsku kategoriju kako bi označili iskustvo koje se ne ostvaruje samo u ljudskom okruženju. Teško je, a zbog određenih razloga i nemoguće izabrati, označivši koji su put, barem vjerojatno, slijedili od početka. O tim prvobitnim događajima znamo tek nešto posredstvom tragova koje su ostavili u židovskoj predaji.

1.1. *Bog govori: patrijarsi*

Nakon toga postoji mnogostruko svjedočenje patrijarha i proroka (ovdje taj izraz koristimo u vrlo širokom značenju). U povijesti drevnoga Izraela mnoge su osobe tvrdile da su primile poruku izravno od Boga i da se to dogodilo pomoću riječi. Navodimo samo neke od vrlo brojnih primjera.

Prvo iskustvo te vrste u »povijesnom« razdoblju je iskustvo Abrahamovo. Postojanje toga patrijarha raščlanjeno je brojnim Božjim posredovanjima. Navodimo samo neka od njih.

- »Jahve *reče* Abram: – Idi iz zemlje svoje (...)« (Post 12,1)
- »Poslije tih događaja Jahve uputi Abram riječ u ukazanju: 'Ne boj se' (...)« (Post 15,1; dalje se u 15. poglavlju više puta čita kako Bog »uputi riječ«, »reče«, »sklapa savez« itd.)
- »Kad je Abram bilo devedeset i devet godina, ukaza mu se Jahve pa mu *reče*: (...) Abram pade ničice dok mu Bog *govoraše*« (Post 17,1-2)
- »Bog *ču* plač dječaka (...)« (Post 21,17); primjećujemo da se ovdje upotrebljava glagol »čuti«, tipičan za ljudsko poima-

nje, a da se time ne tvrdi kako Bog čuje baš na isti način kao i mi...

O drugim patrijarsima bilježimo samo neke najizraženije epizode.

- Rebeka: ona »se posavjetuje« s Jahvom, »I Jahve joj *reče* (...)« (Post 25,23)
- Izak: »ukaže mu se Jahve i *reče* (...)« (Post 26,24)
- Jakovljevi san: »Uza nj je Jahve te mu *govori* (...)« (Post 28,13)
- Jakov: prije nego će prijeći rijeku Jabok, bori se s tajanstvenim čovjekom i *razgovara s njim*: u Betelu Jakov *govori* s Bogom. (Post 32,31 i 35,15)

U Mojsijevom životu postoje vidljivi tragovi verbalne komunikacije; potpuni popis bio bi vrlo dugačak.

U *Knjizi Izlaska*: »iz grma ga Bog zovne (... i) *reče*« (3,4).

- »Jahve, Bog otaca – Bog Abrahamov, Izakov i Jakovljevi – objavio mi se i *rekao mi* (...)« (3,16; u tom tekstu Bog zapovijeda Mojsiju neka rekne ono što mu je Bog rekao...).
- »Mojsiju je Jahve *odgovorio*: (...) 'Ti kazuj sve što ti *naveđujem* (...)« (7,1-2; usp. cijelu priču od 7 do 15).
- »Jahve *reče* Mojsiju i Aronu (...)': 'Ovaj mjesec neka vam bude početak mjesecima (...) Ovo objavite svoj zajednici izraelskoj (...)« (12,1-3)
- Na brdu Sinaju: »(...) Mojsije je *govorio*, a Bog mu grmljavinom *odgovarao*« (19,19).
- Dekalog: »Onda Bog *izgovori* sve ove *riječi*« (20,1).
- Za vrijeme objave na brdu Sinaju, narod stoji daleko i traži od Mojsija da bude posrednik: »Ti nam *govori*, a mi ćemo slušati. Neka nam Bog ne *govori*, da ne pomremo« (20,19); sveukupni

- »kodeks saveza« – pogl. 20-23 – i sve zapovijedi o izgradnji svetišta i pripravi službenika – pogl. 25-31 – predstavljene su kao dugački govori Boga samoga.
- Mojsije govori levitima kad vidi zlatno tele; izvještava ih o onome što kaže Gospodin, ali nije jasno iznosi li Božje riječi ili tumači njegovu volju (32,27).
 - U šatoru saveza: »Tako bi Jahve razgovarao s Mojsijem licem u lice, kao što čovjek govori s prijateljem« (33,11).
 - Mnogo puta se kaže da Mojsije prenosi narodu riječi koje je čuo ili pak da izvršava/izvodi primljene zapovijedi.

U *Knjizi Levitskog zakonika* i u *Knjizi Brojeva* izraz: »Jahve reče Mojsiju« pojavljuje se vrlo često na početku novoga odlomka; više je puta naslovnik i Aron. Jednoga dana Aron i njegova sestra Marija osporavaju svog brata Mojsija. Oni kažu: »Zar je samo Mojsiju govorio Jahve? (...) Zar i nama nije govorio?« (Br 12,2). Tada Gospodin brani Mojsija ukazujući na njegov jedinstveni položaj; o bilo kojem proroku on kaže: »U snu njemu progovaram«, dok o Mojsiju izjavljuje: »Iz usta u usta njemu ja govorim, očevidnošću, a ne zagonetkama« (12,6-8). Ovaj je kratki odlomak posebno zanimljiv jer kaže kako postoji Božji »govor prorocima« koji su posrednici...

U *Ponovljenom zakonu* Gospodnje se riječi vrlo često spominju u Mojsijevim govorima.

1.2. Bog govori: po proroku

Općenito gledajući, Mojsije je izvanredni »prorok« upravo u smislu toga što je Bog s njim izravno razgovarao (usp. Pnz 34,10). To znači istaknuti uzvišenost njegove uloge u povijesti izabranog naroda; ali, istovremeno, to nadovezuje na njega »proroke« koji su se kasnije pojavili. I oni su, na različite načine, naslovnici Božje »ri-

ječi« (usp. Pnz 18,18: »Podignut ću im proroka (...) Stavit ću *svoje riječi* u njegova usta da im kaže sve što mu *zapovjedim*«).

Mnogo je puta život proroka obilježen događajima koji se izražavaju sljedećim riječima:

- Jeremiji »dode riječ Jahvina« (Jer 1,2).
- »Dode mi riječ Jahvina« (Jer 1,11).
- »Jahvin duh govori po meni, njegova je riječ na mom jeziku« (2 Sam 23,2).

Prorok je »obuzet« Bogom i zatim stavljen u položaj da može »vidjeti« i »čuti« ono što Bog želi da on upozna. Inicijativa je Božja i Bog je posve slobodan: on govori onome kome hoće, kad i kako odluči.

Gotovo uvijek, izriječkom ili skriveno, u tekstovima nalazimo i sljedeći prorokov zadatak: priopćiti drugima. Iako u mnogim slučajevima on nije odmah oduševljen (usp. Jer 1,6), prorok kao da je prisiljen slijediti svoj poziv (usp. Am 3,3-8), tj. slušati Božju riječ kako bi je ponovio; on stoga često potvrđuje: »Ovako govori Gospodin«, »slušajte riječ Gospodnju« itd. Riječ Gospodnja je prihvaćena i usvojena do te mjere da postaje riječ samoga proroka (usp. Jer 15,19: »Bit ćeš usta moja«). Prema tome, narodu općenito Božje riječi dolaze tim posredstvom. Čini se da to ne stvara posebne hermeneutske probleme; jedino se više puta javlja briga da se razluče autentični od lažnih proroka (usp. Pnz 18,22; 1 Kr 17,24; Jer 28,9).

1.3. Bog govori: riječi i stvaranje

Božja riječ je moćna, poput Boga samoga (u Jer 23,29 je izjednačena s »vatom« i s »maljem«). I kad je izgovara neki prorok, ona zadržava iste značajke (usp. Jer 5,14): njezina je učinkovitost uvijek nepogrešiva (usp. Iz 55,10-11).

Iskustvo »Božje riječi« u životu patrijarha i proroka potaknulo je na razmišljanje

nje o njoj. Vrlo je vjerojatno plod takvog razmišljanja ideja da Božja riječ djeluje u svijetu od početka. Biblija naime sadrži razne naznake o stvaranju svega posredstvom same Božje riječi (usp. *Post* 1; *Mudr* 9,1; *Sir* 42,15; *Jdt* 16,14; *Ps* 33,6.9; 148,5; itd.). O kojoj je riječi govor? U raznim tekstovima to je kazivanje, govorenje, pozivanje, zapovijedanje... Rezultat je uvijek nastajanje novih stvarnosti. Zbog te njihove radikalne ovisnosti o Božjoj riječi, sve su stvari poučljive i disciplinirane, poslušne riječi koja upravlja ili ih zove na posebne zadatke (usp. *Sir* 39,17.31; 45,5.10.17.27; *Ps* 148,8; *Jdt* 16,14; *Iz* 40,26; 48,13; *Job* 37,6 itd.).

Naravno, nitko ne može reći da je bio izravni slušatelj Stvarateljevih riječi; kao što smo već spomenuli, zahvaljujući dugom mudrosnom razmišljanju, izraelski narod doznaje o prisutnosti i ulozi Božje »riječi« već od početnih trenutaka. U svjetlu vlastitoga povijesnog religioznog iskustva, Izrael shvaća da je najprikladniji način za predstavljanje Božje stvarateljske djelatnosti riječ, ono što se i u ljudskom iskustvu pojavljuje kao nematerijalna (ili gotovo nematerijalna) stvarnost ili pak kao ono što je sposobno uroditi novim situacijama.

Cjelokupno promatranje tekstova jasno pokazuje da biblijski autori bez straha rabe antropomorfne sheme: vrlo često tvrde da Bog »govori«, ali često ne znamo na koje se iskustvo nadovezuju; oni zasigurno potvrđuju činjenicu komunikacije; ali malo toga kažu o načinu kojim se ta komunikacija ostvaruje. U svakom slučaju, ne postoji trag shvaćanja Božje riječi izvan okvira potpuno ljudskih riječi (kršćanski će mislioci kasnije razviti tu misao kako bi rekli: Bog se »snizio« sve do nas, njegova je riječ »kenosis«...).

Čini nam se da možemo zaključiti kako u židovskoj tradiciji često spominjanje

»Božje riječi« ovisi iznad svega o proročkom iskustvu (u širokom smislu). Taj izraz zasigurno označava stvarni i djelotvorni događaj komunikacije, koji se može usporediti s ljudskom riječju. Možda ukazuje na pojavu koja je po mnogočemu identična.

1.4. *Bog govori:*

svjedočanstvo Novog zavjeta

Sličan razvoj nailazimo i u najdrevnijoj kršćanskoj tradiciji, tamo gdje se ponavljaju ili razvijaju teme koje su već obrađene u Starom zavjetu. Navodimo samo neke teme Novog zavjeta koje spominju stvaranje-očuvanje svijeta i Božje poruke u prošlim vremenima:

- »Vjerom spoznajemo da su svjetovi uređeni riječju Božjom.« (*Heb* 11,3)
- »zemlja na Božju riječ posta iz vode i po vodi (...) sadašnja nebesa i zemlja istom se riječju (...) čuvaju (...)« (*2 Pt* 3,5.7)
- »Više puta i na više načina Bog nekoć govoraše (...)« (*Heb* 1,1)
- »Pazite da ne odbijete Onoga koji vam govori (...) Njegov glas tada zemlju uzdrma, sada pak obećava (...)« (*Heb* 12, 25-26)

S obzirom na način na koji se Božja riječ uprisutnila, kršćanska predaja potvrđuje židovsku predaju. Podsjeća naime uvijek na ulogu nekih ljudi koji su bili proroci-posrednici (usp. *Dj* 3,21: »(...) obeća Bog na usta svetih proroka svojih odvijeka«). Sav je narod naslovnik »riječi« koje su obećanja, ili zapovijedi, ili objave itd.; pripočavanje je međutim neprekidno posredovano (usp. *2 Pt* 1,21: »(...) nego su Duhom Svetim poneseni ljudi od Boga govorili«).

Potpuno nov i za kršćansku tradiciju tipičan je naprotiv drugi element: poistovjećivanje »Božje riječi« s osobom, tj. s Isusom. O tome će kasnije biti još govora.

2. ČINJENICE KAO RIJEČI?

Vjera drevnih Hebreja ne ograničava se na tvrdnju da je Bog govorio i da govori; štoviše, ona tvrdi da je Bog djelovao i da djeluje u ljudskoj povijesti. Prvotna je ideja djelovanja: u određenom je smislu drugotna ideja riječi koja prati (ili pripravlja, naviješta, komentira, tumači...) to djelovanje. Ili su pak te dvije ideje isprepletene: riječ je djelovanje, a djelovanje je neka vrsta riječi... »Božja riječ« je uzrokovala stvari (stvaranje), a ista je ta »riječ« više puta posredovala i posreduje kod poziva nekih osoba, prosudbe određenih situacija ili očitovanja budućnosti. »Božja riječ« je moćna, ispunjena snagom Boga samoga; ona se ne ograničava na opisivanje, imenovanje, poticanje itd.; osim toga, ona ostvaruje Božju volju, određuje tijek zbivanja, vodi povijest, privodi ispunjenju sve što je Bog odlučio. Takvo je širenje »logično«: budućici da se Božju riječ drži riječju koja ima snagu, ona je dosljedno tome promatrana kao autor stvarnosti.

Ovdje valja primijetiti kako, držimo li Stari zavjet svjedočanstvom drevne židovske predaje, uočavamo kako se u njemu ne govori toliko o događajima koji se metaforički smatraju Božjom »riječju«. Štoviše, riječ je o događajima koji se zbivaju po »Božjoj riječi« i pokorno su joj poslušni.

2.1. Čin kao riječ: Novi zavjet

Novi zavjet, svjedočanstvo drevne kršćanske tradicije, pruža slične podatke. I tu su događaji rezultat Božje volje koja se, kad je priopćena ljudima, pokazuje kao »riječ«. U tom se smislu pokazuje kako događaje uzrokuje-vodi »Božja riječ«. Ovdje navodimo nekoliko tekstova (među kojima su i primjeri poziva i dovršenja) te bilježimo ono što se iz toga može zaključiti: više se puta »Božju riječ« jasno shvaća kao stvarnost-snagu.

- »Sve se to dogodilo da se ispuni što Gospodin reče po proroku.« (*Mt* 1,22)
- »(...) dode riječ Božja Ivanu, sinu Zaharijinu, u pustinji.« (*Lk* 3,2)
- »Riječ je pak Božja rasla i širila se.« (*Dj* 12,24)
- »I sada vas povjeravam Bogu i Riječi milosti njegove koja je kadra izgraditi vas (...)« (*Dj* 20,32)
- »Ne stidim se, uistinu, evanđelja: ono je snaga Božja (...)« (*Rim* 1,16)
- »Ali ne kao da se izjalovila riječ Božja (...)« (*Rim* 9,6)
- »(...) primili ne riječ ljudsku, nego (...) riječ Božju koja i djeluje u vama, vjernicima.« (*1 Sol* 2,13)
- »(...) Ali riječ Božja nije okovana.« (*2 Tim* 2,9)
- »Živa je, uistinu, Riječ Božja i djelotvorna; oštija je od svakoga dvosjekla mača (...)« (*Heb* 4,12)
- »Bog im u srce stavi izvršiti naum njegov (...) dok se ne ispune riječi Božje« (*Dj* 17,17 gdje anđeo tumači simbolizam rogova zvijeri).

Općenito, priznaje se da je »Božja riječ« stvarnost i aktivna snaga. Dapače, priznaje se i da je Božje djelovanje sredstvo za slanje poruka. Mnogo je puta u Bibliji neki događaj prokomentiran izričajima poput ovoga: »Tako ćete spoznati da sam ja Gospodin«, »tako se ispunila Božja riječ« itd. »Božja riječ pojavljuje se gotovo kao neka druga vrsta govora. Božje djelo pojavljuje se kao njegova riječ u drugom obličju.«¹ Zahvaljujući toj uskoj povezanosti, Bog komunicira i po činima. Dakle, te čine može se smatrati »Božjom riječju«; no više nego Biblija taj način govora rabiti će kasnija predaja.

¹ Tako se izražavaju neki stručnjaci. Usp. npr. O. SEMMELROTH, *Teologia della parola*, Bari 1967, str. 60.

3. ISUS KAO RIJEČ

Tema »riječi«-osobe tipična je za kršćansku vjeru već od njezinih početaka. Zbog jakih teoloških razloga, prvim je kršćanima bilo teško jednostavno reći da je Isus Bog. To je naime moglo predstavljati napadaj na Božju jedinstvenost i onostranost. Sukladnije židovskoj vjeri, ali nadilazeći njezina ograničenja, kršćanska vjera tvrdi: Božja je riječ došla među nas; ne samo kao neka poruka ili prolazni događaj. Ona se sada trajno nastanila među ljudima nakon što je prihvatila stvarnost osobe... Božja »riječ« je toliko »Božja« da ju se može zvati njegovim »Sinom«; a Sin je postao konkretan čovjek, Isus iz Nazareta. Kontinuitet i nadvladavanje prošlosti izraženi su više puta u Novom zavjetu. Neki su tekstovi u vezi s time naročito izričiti.

- Riječ = Božja riječ »bijaše na svijetu i svijet po njemu posta (...). I Riječ tijelom postade i nastani se među nama.« (Iv 1,10.14)
- »Više puta i na više načina Bog nekoć govoraše ocima po prorocima; konačno, u ove dane, progovori nama u Sinu (...) On (...) sve nosi snagom riječi svoje.« (Heb 1,1-3)

3.1. *Isus kao Riječ: prorok, moćan, jednak Bogu*

Valja prije svega zabilježiti uvjerenje da Isus naviješta Božju riječ; njegovo propovijedanje smješta se barem na razinu proroka. Usp. Lk 8,11: »Sjeme je Riječ Božja«; »I skupiše se mnogi (...) On im navješćivaše Riječ«; Lk 5,2: »Okolo njega se gurao narod da čuje riječ Božju«; Iv 14,24: »Riječ koju slušate nije moja, nego Oca koji me posla«; Dj 10,36: »*Riječ posla sinovima Izraelovim navješćujući im evanđelje: mir po Isusu Kristu (...)*« itd. Posljednji je navedeni tekst posebno znakovit jer, odmah nakon toga,

Petar ukratko izriče »ono što se događalo«, tj. Isusov život još prije njegovih riječi. U istome smislu, ali još istaknutiji je osjećaj izvanredne vlasti koju Isus očituje. U vezi s time mogu se zapaziti mnogi »ja vam kažem« (posebice suprotstavljene riječima Staroga zavjeta, kao u Mt 5), koji su ponekad osnaženi svečanim »amen, amen«; u vezi s time vidi dojam što ga Isus ostavlja na mnoštvo. Usp. Mt 7,29 i paralele: »Ta učio ih kao onaj koji ima vlast, a ne kao njihovi pismoznanci«; Mk 4,41 i paralele: »(...) Tko li je ovaj da mu se i vjetar i more pokoravaju?«. U mnogim pripovijedanjima o čudesima Isusova se riječ predstavlja kao snaga koja je sposobna promijeniti stanje, upravo kao što to čini Božja riječ. I sam Isus govori s vlašću koja sablažnjava: usp. Mk 2,7 i paralele: »Što to ovaj govori? Huli! Ta tko može grijeha otpuštati doli Bog jedini?«

Posebno pažljivo valja promotriti tajanstvenu uporabu definiranja samoga sebe pomoću riječi »ja jesam« što upućuje na Isusovu identičnost s Bogom posredstvom Isusove primjene Božjega imena na samoga sebe. Iv 8,28: »Kad uzdignete Sina Čovječjega, tada ćete upoznati da *Ja jesam* i (...) da onako zborim kako me naučio Otac«; 8,58: »(...) prije negoli Abraham posta, *Ja jesam*«. U četvrtom se evanđelju posebice isprepliću razne razine ideja koje se odnose na tu temu: Isus daruje Božju riječ, Isus je Bog, njegova riječ daruje puni život itd.

- Iv 5,24: »Tko sluša moju riječ (...) ima život vječni.«
- Iv 10,33: »Ti – čovjek – sebe Bogom praviš.«
- Iv 17,8 (Isus se obraća Bogu Ocu): »Riječi koje si mi dao njima predadoh (...)«

4. PISANA RIJEČ

Prije Isusa, »Božju riječ« prihvaćaju i ponavljaju razni »proroci«; ili se pak ta riječ

očituje u ostvarenju određenih događaja. Otkad je prisutan Isus, »Božja riječ« se poistovjećuje s njegovom osobom, prema tome s njegovim riječima i gestama, s njegovim životom. Već smo vidjeli da su te dvije faze zajedno različite, a u mnogim vidovima i povezane; posebice ih združuje jedna činjenica: prijelaz u pisani oblik.

4.1. Pisana riječ: Stari zavjet

Stari zavjet je zbirka spisa koji sadrže izreke, pripovijesti itd. Božja riječ upravljena prorocima ili očitovana u događajima, u određenom trenutku postaje zapisana riječ koja je bilježi, pripovijeda, komentira, aktualizira... Mistična iskustva, zapovijedi, pučko pripovijedanje, molitve itd. poznaju općenito prvi usmeni stadij u kojemu se Božju riječ govori i sluša; zatim, u raznim trenucima i na razne načine, netko zapisuje; ponekad on u spisu utvrđuje neku proročku izreku; ponekad opisuje neki događaj i naziva ga izvršavanjem »Božje riječi«; ponekad pripovijeda zbivanja koja najavljuju, prate ili slijede neku riječ ili neki Božji događaj; ponekad iznosi misli-komentare-molitve... Zanimljivo je kako se spisi Staroga zavjeta sastoje od tekstova čije su podrijetlo, autoritet i stil očividno različiti.

Postoji trag nekih spisa koji žele biti izravno umnažanje govorenih »riječi« ili događaja koji su se zbili.

- »Onda Jahve reče Mojsiju: 'Zapiši ovo u knjigu na sjećanje (...)» (Izl 17,14); primjećujemo da je Mojsije ovdje pozvan zapisati ne neku poruku koju je primio, nego izvještaj o činu što ga je Bog iza zvao i vodio, pobjedu protiv Amaleka.
- »Ploče su bile djelo Božje; pismo je bilo pismo Božje.« (Izl 32,16; usp. i 24,12; 31,18; 34,1; 34,27)
- »'Zapiši ove riječi', reče Jahve Mojsiju, 'jer su one temelji na kojima sam s to-

bom i s Izraelom sklopio Savez.« (Izl 34,27)

- »(...) uputi Jahve Jeremiji ovu riječ: 'Uzmi svitak i zapiši na nj sve riječi koje ti kazah (...)» (Jer 36,1-2)

Međutim ne pripadaju svi spisi Staroga zavjeta toj vrsti spisa, nego samo manji dio njih. Ipak nam je to dovoljno da shvatimo kako je vjera Izraela došla do uvjerenja da posjeduje neke riječi koje je izgovorio »Bog« jer potječu od njega. Ipak je velika i iznenađujuća činjenica što je ideja »Božje riječi« zatim izvanredno proširena: ne samo »deset riječi« koje je Mojsije primio na brdu Sinaju nego i cjelokupno kasnije Mojsijevo zakonodavstvo spada u tu kategoriju. U nju slično tome pripadaju: ne samo čuda proroka nego i pripovijedanje njihovih doživljaja; ne samo riječi koje je Samuel čuo u snu (usp. 1 Sam 3) nego i čitava povijest njegova života i povijest života kraljeva; ne samo izvještaj o viđenjima i čudesnim događajima nego i razna mudrosna razmišljanja o njima...

Prema tome, kao neka vrsta »zaraze«, sveukupni biblijski spisi u određenom su trenutku općenito smatrani »Božjom riječju«. Nakon toga težnja da se »Božja riječ« poistovjeti s pisanim tekstom postaje sve izravnija i postojanija. I razne ljudske riječi koje izvještavaju ili pripovijedaju ili podsjećaju ili aktualiziraju »Božju riječ« također se smatraju »Božjim riječima«. Ti prvi spisi ubrzo poprimaju svet i normativan značaj, pa stoga postaju konačna, jasno ograničena stvarnost koja se razlikuje od svake druge ljudske riječi koja je proglašava, komentira ili propovijeda. Na neki način, Biblija je »Božja riječ« u isključivom smislu.

4.2. Pisana riječ: Novi zavjet

Novi zavjet predstavlja se kao usporedna pojava. U njegovim počecima nalaze se

Isusove riječi i događaji iz njegova života (kao što smo vidjeli, oni su nečuvena ili stvarna istoznačnica starijih Božjih »riječi«). Prvi kršćani nisu se ograničili na pravljenje zbirke Gospodinovih izreka, njegovih prisposoba i rasprava; neki su od njih željeli ispriповјediti, razmišljati i protumačiti riječi koje su čuli i događaje koji su se zbili. U njihovim spisima nalazimo i rubne događaje, riječi i djela koji se odnose na život učenika, teološka razmišljanja, rasprave o sporednim pastoralnim problemima, odlomke dopisivanja itd. U određenom trenutku, sve se drži »Božjom riječju«. Tako i Novi zavjet predstavlja zapisano određenje *nekih* »riječi« koje mogu potjecati od Boga (u ovom slučaju: od Krista, pa prema tome od Boga) *plus* određenje *drugih* ljudskih »riječi« koje predstavljaju neku vrstu literarnog okvira. Cjelina brzo poprima konačan izgled, postaje ograničeni »corpus«, sveti »kanon« koji se razlikuje od svake druge riječi; sve se drži »Božjom riječju«.

4.3. Pisana riječ:

Stari zavjet + Novi zavjet

Cijela Biblija (Stari zavjet plus Novi zavjet) jest ovo: s jedne strane ona je kovčeg koji sadrži neke posebno izvorne »Božje riječi«; s druge strane ona je sama, i kao posuda, »sveta« stvarnost u smislu da ju je Bog htio te je prema tome njegov proizvod, njegova »riječ«. U vezi s time isprepliću se židovska i kršćanska uvjerenja. Na području teološkog razmišljanja, govori se o »nadahnuću« Svetoga pisma kao o onoj značajki zahvaljujući kojoj je Sveto pismo u cjelini »Božja riječ« (usp. DV 9.24).

5. BOŽJA RIJEČ I SVETO PISMO

Kad se govori o »Božjoj riječi«, potrebno je prema tome imati na umu dvije stvari: s jedne strane »Božja riječ« nadilazi Pi-

smo, ukoliko postoji već prije njega, u određenom se trenutku utjelovljuje u njemu, ali ništa ne dopušta da se kaže kako je sadržana na iscrpan način i na isključiv način zarobljena; s druge strane Sveto pismo je »Božja riječ«; sav njegov sadržaj – bilo onaj isključivo božanski, bilo onaj očevidno ljudski – jest proizvod Božje volje; nijedna se druga ljudska riječ ne može s njim usporediti (upravo kao što se nijedno ljudsko tijelo ne može usporediti s Isusovim ljudskim tijelom koje je – jedino – Bog izabrao kao posebno sredstvo). Ta je primjedba konkretno korisna za razvijanje drugih dviju tema: one o širenju »Božje riječi« i one o njezinom aktualnom postojanju. U daljnjem tekstu shematski ćemo ih prikazati.

6. ŠIRENJE RIJEČI: ŠIRENJE SVETOGA PISMA

Kako se širi »Božja riječ«? U osnovi u dva smjera: budući da postoji u Svetome pismu, šireći Sveto pismo; budući da ga transcendirā, nastavljajući proročku predaju. Ta dva smjera nisu potpuno odvojena (štoviše, u određenom se smislu preklapaju); međutim, u shematskom predstavljanju poput ovoga valja ih razlikovati. U vezi s prvim vidom mogli bismo opisati mnoge načine pomoću kojih se promiče dodir s Biblijom; radi kratkoće, ograničavamo se na popis glavnih puteva.

1. Definiranje i kritička obrana teksta
2. Umnažanje (prijepis, tisak...)
3. Čitanje (liturgijsko, u skupini, pojedinačno...)
4. Prevođenje (na razne jezike i na raznim lingvističkim razinama...)
5. Aktualizacija (homilija, lectio divina...)
6. Uvod (okruženje, književnost...)
7. Komentar (bilješke, sažeci...)
8. Ilustracije (slike, stripovi...)

9. Snimke (ploče, magnetofonski zapisi...)
 10. Prilagodba (kazalište, film...)

Svaka od navedenih točki predstavlja djelatnost koja je dovoljno složena te zahtijeva kompetentnost zasebne discipline (od tekstualne kritike do homiletike, do prevodilačke lingvistike...). Ovdje je dovoljno prisjetiti se kako je širenje pisane »Božje riječi« složeno i mnogostruk pothvat.²

6.1. Nastavak prorokovanja

Za drugi vid potrebno je znati uočiti i malo-pomalo shvatiti Božju volju, a potrebno je i znati slušati. Sveto pismo ne sadrži sve što je Bog rekao i što govori; Gospodin je govorio i govori na mnogo načina. U Crkvi je specifični zadatak starijima da slušaju i čuvaju sve riječi (Bibliju također!), tumače ih, primjenjuju, iznova točno i jasno izlažu, šire. Riječ je o proročkoj ulozi. To međutim nije isključiv zadatak »vođa«; svaki vjernik, svatko prema svojim mogućnostima i sposobnostima, može i mora slušati, razumjeti i ponovno izraziti Božje riječi koje mu dolaze po »predaji« (u širokom i teološki ozbiljnijem smislu riječ).

Govoriti o vjeri znači dati (ili: ponovno dati) ljudski glas »Božjim riječima«; pripovijedati vjeru, komentirati je, primjenjivati je na razne situacije ljudskoga života u raznim vremenima: sve to predstavlja istinsku proročku djelatnost. Proroštvo nije stvarnost koja pripada isključivo prošlosti, nešto što je tipično za Stari zavjet; ona nastavlja postojati i u kršćansko doba (usp. *1 Kor* 12,28-30). Valja držati nepotpunom, i u tom smislu pogrešnom, ideju da još uvijek postoje proroci samo u mjeri u kojoj postoje nove Božje »riječi« (o tome će biti govora malo kasnije). Naprotiv, prorok je i onaj koji sluša, čuva, razmatra »riječi« koje već otprije postoje, te ih komunicira, tu-

mači, iznova shvaća, povezuje s novim situacijama, aktualizira... Tako shvaćena, proročka je djelatnost glavni kanal širenja »Božje riječi«.

6.2. Biblija i proroštvo

Malo prije smo primijetili kako ne postoji potpuna odijeljenost između razglašavanja Biblije i prorokovanja. Nakon što smo u osnovnim crtama prikazali u čemu se razlikuju, možemo dodati: onaj tko širi Sveto pismo vrši ujedno i proročku ulogu (u smislu da uvijek shvaća i pomaže da se shvate »Božje riječi« koje su sačuvane u nadahnutim spisima). Suprotno tome, prorok koji pazi na prihvaćanje i produžavanje »predaje« vjere, mora prihvatiti i komunicirati poglavito Bibliju. Neki se naime posvećuju pretežno »Božjim riječima« koje tvore Sveto pismo, a drugi skrbe nadasve za Božje riječi koje su rasute u povijesti svijeta i Božjega naroda (usp. *Dei Verbum* 8-10).

7. BOG JOŠ UVIJEK GOVORI?

Riječ je o temi na koju je savjest vjernika posebice osjetljiva u određenim razdobljima, danas također. S jedne strane mnogi vjernici drže kako je pozivanje na prošlost odlučujuće, neizbježno i bitno; s druge strane mnogi vjernici drže uvredljivim i štoviše svetogrđnim zamišljati gotovo kao da se Božje djelovanje iscrplo i balzamiralo u dokumentima prošlosti, ograničeno unutar već dogođenih i utvrđenih okvira... Valja stvarno shvatiti i odlučno ustvrditi da danas ne živimo bilo koju etapu povijesti svijeta koji je na putu prema konačnom spasenju: štoviše, istina je da smo u posljed-

² Panoramski pregled onoga što je ovdje ukratko spomenuto vidi u: C. BUZZETTI, *La Bibbia e la sua comunicazione*, LDC, Torino 1987.

njem razdoblju, da smo pred posljednjim dijelom dugačkog lanca »riječi« koje se protežu od stvaranja sve do Krista; prema tome ne trebamo iščekivati nove »riječi« koje bi mogle nadići prethodne kao što je evanđelje nadišlo starozavjetnu poruku; Krist je »konačna riječ« Božja (usp. DV 4).

Međutim, potpuni završetak još uvijek nije došao; u međuvremenu živimo u nekoj vrsti predaha: između Uskrsa i paruzije; ponekad nam se čini kako je to složen i misteriozan predah; to nas međutim ne bi trebalo navesti da pothranjujemo neosnovane nade o daljnjim novostima; naime od Uskrsa unaprijed nijedna riječ, koliko se god mogla učiniti »novom«, nikada neće biti radikalno nova. Tu se nameće primjedba na koju smo već prije ukazali: neće li taj način gledanja i razmišljanja na kraju zarobiti Boga samoga, zaniijekati njegovu slobodu, umrtviti uvijek nepredvidivu živost njegova Duha? Naš odgovor glasi »ne« i to zbog dva razloga: 1. Bog sâm je autor toga projekta, on je sâm ustanovio povijest u kojoj su njegovi pothvati (tj. njegove »riječi«) kroz mnoga tisućljeća bili neprekidna priprava (u znaku postupnosti, dakle u znaku neprekidnog nadilaženja) i gdje završnu točku predstavlja prisutnost Riječi-Isusa; 2. za vrijeme predaha koji postoji između Uskrsa i paruzije (tj. između posljednje riječi i njenog punog ostvarenja) vremensko je razdoblje, koje je možda jako dugo, u kojemu Bog nastavlja »govoriti« kako bi ponovio, komentirao, održavao živom, aktualizirao svoju riječ-evanđelje koje nam je upravio po Isusu.

7.1. *Život, liturgija, učiteljstvo...*

Prema tome, može li se reći da za vrijeme razdoblja koje živimo Bog još uvijek govori? Ako se pod »još« razumijeva neka potpuno nova poruka, odgovor je negativan; ako se naprotiv pod »još« razumijeva

široka i nepredvidiva raznolikost oblika i sredstava kojima Bog predstavlja riječi koje je već rekao u Kristu, odgovor mora biti odlučno pozitivan. Kad netko tvrdi da Bog govori po događajima, po životu osoba, po povijesti svakoga dana, po stvarima itd., tada on kaže nešto točno; pod uvjetom međutim da – izrijekom ili skriveno – potvrđuje povezanost s evanđeljem. I liturgija, propovijedanje i učiteljstvo Crkve za vjernike su posebna mjesta na kojima nastavlja odzvanjati Božja »riječ«: ponavljana, razmatrana, primijenjena ili pouzdano tumačena...

Da, Bog još »govori«; ne zato da bi rekao riječi koje se uopće nisu čule, nego zato kako bi svijetu pomogao da shvati riječ evanđelje koje je već rečeno ali ipak još nije potpuno shvaćeno niti su ga svi shvatili. U tome smislu postoji širok prostor za »moderno« proroštvo: proroštvo onoga tko shvaća i širi »moderne« Božje »riječi« kojima je svrha prihvaćanje-usvajanje njegove konačne »riječi«. Postoje još uvijek »Božje riječi«: one koje određene ljude zovu na posebne zadatke ili pak potiču na posebnu pažnju, ukazuju na konkretne hitne probleme, obećavaju određena konkretna posredovanja itd. Stoga još uvijek moraju postojati i proroci: osobe koje u događajima i u situacijama znaju čitati »Božju riječ« upravljenu ljudima određenoga vremena i u određenom okruženju kako bi oni znali shvatiti zanemareni vid evanđelja i zadobili svjetlo i snagu da ga provedu u djelo.

Kao i u prošlosti, svi – muškarci i žene, stari i mladi – mogu iznenada biti pozvani da budu proroci...

I kao i u prošlosti, Božja riječ čuva dva obilježja: uvijek je izražena samo u okviru ljudskih riječi, tako da je poznavanje ljudske riječi ujedno i uvjet za shvaćanje Božje poruke. Ponekad se čini da je Riječ začudno nijema, gotovo odsutna: to je »šutnja Bo-

ga« koja se nameće ljudima kako bi ih potaknula na razmišljanje, ili ih kaznila zbog njihove nepažnje, ili ih pak pripravila na neku posebno zahtjevnu poruku. U životu

čovječanstva kao i u postojanju pojedinaca postoje teška razdoblja (usp. *Iz 63-64*): ta razdoblja mogu navesti na molitvu ili na očaj; u svakom slučaju, izazov su za vjeru.

Literatura:

ALONSO SCHOEKEL L., »L'AT come parola dell'uomo e parola di Dio«, u: *Parola e Messaggio*, Bari 1970.

BUZZETTI C., *La Bibbia e la sua comunicazione*, LDC, Leumann 1987.

CAVEDO R., »Libro sacro«, u: *Nuovo Dizionario di teologia*, Ed. Paoline, Roma 1979.

GRELOT P., *La Bible parole de Dieu*, Desclée, Paris 1965.

SCHEFFCZYK L., »Parola, parola di Dio«, u: *Sacramentum mundi*, Morcelliana, Brescia 1976.

SCHLIER H., *La Parola di Dio*, Ed. Paoline, Roma 1963.

SEMMELOTH O., *Teologia della Parola*, Ed. Paoline, Bari 1968.